

معاونت امور توانبخشی

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان ضایعه نخاعی)**

۱۳۹۶

دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان ضایعه نخاعی)
(ظرفیت ۵۰ نفر)

مقدمه

نظر به اینکه بر اساس قانون تشکیل سازمان بهزیستی و بند ۹ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۸۰/۱۱/۲۷ مجلس شورای اسلامی، صدور پروانه فعالیت برای ایجاد مراکز توانبخشی با هدف گسترش و ارتقاء سطح کیفی ارائه خدمات آموزشی، توانبخشی، مراقبتی به گروه هدف در جهت نیل به توانمندسازی آنان و کاهش تصدی گری دولت، بر عهده سازمان بهزیستی کشور می باشد، این دستورالعمل در اجراء قوانین فوق، با هم اندیشی متخصصان و کارشناسان مرتبط در سازمان بهزیستی کشور، بهزیستی استان ها، انجمن مراکز غیردولتی توانبخشی و انجمن های علمی، در سال ۱۳۹۶ بازنگری و تنظیم شده و پس از تصویب در شورای مدیران حوزه توانبخشی، به منظور اجراء ابلاغ می گردد.

ماده ۱

تعاریف

۱-۱- معلول (توانخواه) ضایعه نخاعی

فردی است که به علت آسیب یا ضایعه در نخاع یا ستون فقرات دچار فلج کامل یا نسبی نیمه تحتانی تنه و اندام های تحتانی (پاراپلژی) و یا دچار فلج کامل یا نسبی نیمه فوقانی و تحتانی تنه و اندام های فوقانی و تحتانی (کوادری پلژی) و سایر عوارض ناشی از آسیب به نخاع نظیر از دست دادن کنترل حسی و حرکتی، دفع ادرار و مدفوع و کاهش خون رسانی به بافت ها و در نتیجه تشکیل زخم فشاری و غیره گردیده است.

۱-۲- مرکز غیردولتی روزانه آموزشی توانبخشی معلولان ضایعه نخاعی

مرکزی است که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی، به منظور فراهم آوردن مجموعه کاملی از مراقبت های توانبخشی و آموزشی مورد نیاز افرادی که دچار ضایعه نخاعی و عوارض ناشی از آن شده اند، تاسیس گردیده است.

ماده ۲

شرایط تخصصی متقاضی و مسئول فنی

۲-۱: شرایط تخصصی متقاضی:

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی پزشکی و یا کارشناسی ارشد در رشته های فیزیوتراپی، کاردرمانی،

- ارتوپدی، مشاوره و مدیریت توانبخشی از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با معدل بالاتر از ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان جسمی حرکتی و یا ضایعه نخاعی حداقل به مدت ۲ سال

۲-۲: شرایط تخصصی مسئول فنی:

- دارا بودن حداقل مدرک دکترا در رشته تخصصی طب فیزیکی و توانبخشی و یا دکترای عمومی، کارشناسی در رشته های فیزیوتراپی یا کاردرمانی از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، با معدل بالاتر از ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان جسمی حرکتی و یا ضایعه نخاعی حداقل به مدت ۲ سال

تبصره: برای افرادی که پیش از ابلاغ این دستورالعمل و بر مبنای مفاد دستورالعمل های پیشین موفق به اخذ پروانه های موافقت اصولی و مسئول فنی گردیده اند، شرایط مندرج در دستورالعمل های زمان اخذ مجوز، جاری خواهد بود.

ماده ۳

ضوابط پذیرش و شرایط ترخیص

۳-۱: ضوابط پذیرش

- توانخواهان ضایعه نخاعی به علل تروماتیک (تصادف، سقوط، صدمات و ضربات) و علل غیر تروماتیک منجر به تخریب طناب نخاعی (تومور، سرطان نخاع، MS، ALS، میلیت عرضی، مننگوسل، سیرنګومیلی)، دارای وضعیت ثابت از لحاظ جراحی مغز و اعصاب و بدون مشکلات تهدید کننده حیات
- توانخواهان ضایعه نخاعی با عوارض ثانویه ناشی از معلولیت

۳-۲: شرایط ترخیص

- رسیدن به سطحی از توانمندی جسمی و روانی لازم برای داشتن مشارکت فعال در خانواده و جامعه
- فراهم بودن بستر مناسب در خانواده برای برقراری ارتباط موثر و مداوم با فرد
- فراهم بودن شرایط تداوم توانبخشی و درمان از طریق مراکز پیگیری درمان و توانبخشی در منزل و کارگاه های تولیدی حمایتی

تبصره ۱: ترخیص از هر یک از مراکز توانبخشی به تشخیص تیم توانبخشی مرکز به سرپرستی و تأیید مسئول فنی خواهد بود.

تبصره ۲: در صورت رضایت خانواده و مراجع برای ترخیص و یا عدم تمایل به ادامه حضور در مرکز، با اطلاع ستاد بهزیستی شهرستان، ترخیص امکان پذیر است.

ماده ۴

فرایند ارائه ی خدمات درمرکز

پس از طی مراحل پذیرش، فرایند ارائه ی خدمات در مرکز به ترتیب ذیل صورت می پذیرد:

- ارزیابی تخصصی اولیه توسط اعضای تیم تخصصی
- تشکیل پرونده ی تخصصی (توانبخشی و آموزشی)
- تعیین اهداف توانبخشی فرد، به منظور توانمندسازی، جبران محدودیت های عملکردی و دستیابی وی به سطح بالاتری از مشارکت در زندگی فردی و اجتماعی و نهایتاً افزایش کیفیت زندگی؛ در یک بازه ی زمانی مشخص – توسط تیم تخصصی – در جلسه ی گروهی
- تدوین و طراحی برنامه ی توانبخشی، منطبق با اهداف فوق و با مشخص شدن شرح وظایف هریک از اعضای تیم
- اجرای برنامه ی توانبخشی و ثبت کلیه ی اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات پیگیری در پرونده ی تخصصی
- برگزاری جلسات Case Conference به صورت هر سه ماه یک بار – با حضور کلیه افراد تیم توانبخشی – و بررسی نتایج ارزیابی های دوره ای، به منظور مشخص شدن وضعیت پیشرفت و یا پسرفت فرد در روند توانبخشی و باز تعریف برنامه ی فوق در صورت پسرفت فرد
- ضبط و ذخیره فیلم جلسات ارزیابی های اولیه و دوره ای (هر ۶ ماه) به صورت الکترونیک (لوح فشرده، هارد و ...) برای مشخص شدن روند توانبخشی فرد
- برنامه ریزی ترخیص برای افرادی که روند فوق را با موفقیت طی نموده اند، شامل:
- آماده سازی فرد و خانواده و ارائه ی برنامه ی پیگیری برای دستیابی به سطوح بالاتر

تبصره: در صورت نیاز توانخواه و یا خانواده وی به جلسه Case Conference دعوت شوند.

ماده ۵

خدمات آموزشی، توانبخشی

- ارائه خدمات توانبخشی (فیزیوتراپی، کاردرمانی، .....) مورد نیاز هر فرد تا رسیدن به حداکثر بازتوانی ممکن
- حسی حرکتی عضلات درگیر و غیردرگیر
- مشاوره روانشناسی و بررسی مشکلات روحی روانی فرد و خانواده و حمایت لازم روانی و اجتماعی افراد جهت سازگاری با آسیب خود
- ارائه خدمات آموزشی نظیر آموزش فعالیت های روزمره زندگی، مهارت های روزانه زندگی، انتقال و سایر مراقبت های فردی لازم
- اجرای برنامه های ورزشی مناسب برای توانخواهان
- آماده سازی توانخواهان ضایعه نخاعی و آموزش آنان جهت استفاده از وسایل کمک توانبخشی (ویلچر، عصا، واکر و ..)
- آموزش در زمینه توانایی تصمیم گیری، توانایی حل مشکلات، توانایی تفکر خلاق و برقراری ارتباط موثر، سازگاری پس از آسیب و فائق آمدن بر بحران های روحی و استرس ها
- آموزش حرفه ای متناسب با سطح آسیب نظیر آموزش رایانه، فعالیت های هنری و ....
- آموزش خانواده، دوستان و مراقبین
- مشاوره تغذیه ای با در نظر گرفتن شرایط جسمی و فیزیولوژیک فرد

تبصره ۱: ساعت فعالیت در این مراکز ساعت ۸ صبح الی ۱۳ و روزهای پنجشنبه از ساعت ۸ صبح الی ۱۲ می باشد.

تبصره ۲: این مراکز در صورت نیاز و با هماهنگی سازمان بهزیستی می توانند در شیفت بعدازظهر نیز ارائه ی خدمت نمایند. ساعت کار در شیفت بعداز ظهر ۱۳ تا ۱۸ می باشد.

تبصره ۳: فعالیت بعدازظهر مراکز می تواند ادامه فعالیت شیفت صبح و یا فعالیتی با موضوع فعالیت های صبح و با مجوز سازمان های ذیربط باشد.

تبصره ۴: در صورت وجود ظرفیت خالی یارانه ای در شیفت صبح، مرکز می تواند با رعایت کلیه ضوابط و مقررات و ساعات کاری حاکم بر شیفت صبح، نسبت به پذیرش توانخواه یارانه بگیر در شیفت بعدازظهر اقدام نماید.

تبصره ۵: یارانه کامل در هرماه (در صورت تامین از سوی سازمان) به ازای حداقل حضور ۱۲ روزه و برخورداری توانخواه از خدمات مرکز، تعلق خواهد گرفت.

تبصره ۶: ارائه حداقل ۳ ساعت خدمات آموزشی و توانبخشی به توانخواهان، در هر روز، مورد انتظار است.

تبصره ۷: ارائه خدمات تخصصی توانبخشی تکمیلی در منزل (مطابق شیوه نامه ابلاغی) امکان پذیر است.

تبصره ۸: سرو میان وعده ی با کیفیت (مطابق شیوه نامه ابلاغی از سوی سازمان) برای خدمت گیرندگان شیفت صبح و عصر الزامی است.

ماده ۶

نیروی انسانی

۶-۱: نیروی انسانی تخصصی

- مسئول فنی: بصورت تمام وقت
- کارشناس پرستاری: یک نفر بصورت تمام وقت
- کارشناس فیزیوتراپی: یک نفر بصورت تمام وقت
- کارشناس کاردرمانی: یک نفر بصورت تمام وقت
- کارشناس گفتاردرمانی: در صورت نیاز مراجعین به گفتاردرمانی بصورت پاره وقت یک روز در هفته
- کارشناس روانشناسی: یک نفر دو روز در هفته
- کارشناس تغذیه: یک نفر سه ماه یکبار
- مربی آموزشی: یک نفر بصورت تمام وقت
- مربی امور هنری، ورزشی: یک نفر هفته ای ۸ ساعت

تبصره ۱: ارجاع توانخواه در بدو پذیرش به مطب پزشک عمومی، (به منظور چک کردن وضعیت سلامت توانخواه) و تامین هزینه ی ویزیت وی از وظایف مرکز می باشد.

تبصره ۲: هریک از نیروی انسانی تخصصی در صورت انطباق شرایط با مسئول فنی، می تواند به عنوان مسئول فنی معرفی شود.

تبصره ۳: در مناطق محروم از نیروی انسانی متخصص، می توان به جای دو کارشناس کاردرمانگر و فیزیوتراپیست، با نظر و هماهنگی معاونت توانبخشی استان، از یک کارشناس (کاردرمانگر و یا فیزیوتراپیست) و یک کمک کارشناس استفاده کرد. تحصیلات فرد کمک کارشناس نباید کمتر از دیپلم بوده و وی موظف به ارائه خدمت در همراهی کارشناس مذکور (و نه به صورت مستقل) می باشد.

۶-۲ نیروی انسانی غیر تخصصی

- آشپز یک نفر (در صورت عقد قرارداد با شرکت های تهیه ی غذا، نیازی به بکارگیری آشپز وجود ندارد)
- خدمه یک نفر

تبصره ۱: تعداد کارکنان پیشنهادی در این دستورالعمل مربوط به مرکز با ظرفیت ۵۰ نفر توانخواه بوده و لذا در مراکز با ظرفیت بالاتر و یا پایین تر به نسبت باید تعداد نیروی انسانی مشخص گردد.

تبصره ۲: کلیه کارکنان هر مرکز موظف به شرکت در دوره های آموزشی مرتبط که از سوی سازمان بهزیستی کشور مشخص می شود خواهند بود.

ماده ۷

شرح وظایف نیروی انسانی

۷-۱- کارشناس فیزیوتراپی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی
- هدایت خاصیت انعطاف پذیری سیستم عصبی (نوروپلاستیسیته) در جهت صحیح
- بهبود انعطاف پذیری در مفاصل (جهت جلوگیری از کوتاهی های عضلانی و خشکی مفاصل به علت بی حرکتی)
- ارزیابی قدرت عضلات اندام ها به صورت فعال، به منظور ارتقاء فرد از یک سطح پایین تر به سطح بالاتر
- آموزش های حرکتی و تمرینات متمرکز
- آموزش وضعیت های صحیح ایستادن و راه رفتن به فرد و خانواده
- ارزیابی حسی و به کار گیری تکنیک های بازگشت حسی
- آموزش نحوه انجام تمرینات عملکردی با توجه به شرایط فرد
- تنظیم یک برنامه منظم جهت افزایش هماهنگی و تعادل میان گروه های عضلانی در وضعیت های مختلف که با توجه به شرایط و پیشرفت فرد تغییر می یابد.

۷-۲- کارشناس کاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی حسی و حرکتی
- بهبود توانایی های حسی حرکتی
- بازآموزی مهارت های مورد نیاز برای انجام فعالیت های روزمره مانند نظافت شخصی، آماده کردن غذا، و ...

- آموزش استراتژی های جبرانی در انجام فعالیت ها
- برنامه ریزی حرکتی برای توانخواه و شکستن فعالیت ها به اجزای کوچکتر و آموزش ترتیب و توالی حرکات
- کمک به فرد در توسعه و استفاده از اوقات فراغت خود به منظور ارتقاء سلامت، استقلال آنها، و کیفیت زندگی آنها
- ارزیابی حرفه ای و آموزش مهارت های شغلی به منظور کمک به فرد برای بازگشت به شغل
- آموزش به خانواده به منظور پیگیری اقدامات درمانی در منزل
- تهیه اسپیلنت و وسایل کمک توانبخشی و یا ارجاع به مراکز دیگر

۷-۳- کارشناس پرستاری

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- کمک به حفظ سلامتی جسمانی از طریق کنترل علایم حیاتی
- نظارت بر نحوه ی مصرف داروها
- نظارت بر رعایت بهداشت فردی و اجتماعی
- گزارش هرگونه تغییر در سطح سلامت
- پیگیری امور پاراکلینیکی

۷-۴- کارشناس روانشناسی بالینی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی بالینی
- همکاری با تیم توانبخشی در تدوین طرح توانبخشی فرد
- مصاحبه و مشاوره با فرد و خانواده
- انتقال تجارب توانخواهان موفق به سایر توانخواهان از طریق برگزاری جلسات مشترک
- گروه درمانی
- آموزش مهارت های زندگی به فرد و خانواده (مهارت های برقراری ارتباط، حل مسئله، مقابله با فشار روانی، مدیریت بحران و.....)

۷-۵- مربی امور هنری، ورزشی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی و کشف استعدادهای هنری هریک از توانخواهان در شاخه های هنرهای نمایشی، تجسمی، موسیقایی
- تدوین برنامه آموزشی در شاخه های هنری فوق الذکر با درنظر گرفتن نیازها، توانمندی، استعداد و

علاقتمندی آن ها و با مشورت با سایر اعضای تیم توانبخشی

- اجرای برنامه های آموزشی هنری تدوین شده برای هریک از توانخواهان بصورت فردی یا گروهی
- تشکیل پرونده هنری برای هریک از توانخواهان و درج گزارش ماهیانه

۶-۷- مربی آموزشی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- اجرای برنامه های آموزشی و توانبخشی تدوین شده توسط تیم تخصصی، تحت نظارت کارشناسان مربوطه
- ثبت و گزارش اقدامات و نتایج حاصله

۷-۷- کارشناس تغذیه

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی تخصصی
- تنظیم برنامه ی غذایی متناسب
- آموزش خانواده ی افراد مبتلا به فلج مغزی در زمینه برنامه ی غذایی مناسب و وضعیت محیطی و بدنی مطلوب فرد در زمان تغذیه
- مشاهده ی وضعیت تغذیه توانخواهان در مرکز و رفع مشکلات
- تشکیل پرونده و ثبت اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات لازم جهت پیگیری

ماده ۸

فضای فیزیکی

فضای مرکز باید جهت دسترسی و سهولت تردد توانخواهان کاملاً مناسب سازی شده و دارای فضاهای زیر باشد:

- اتاق مسئول فنی: با مساحت حداقل ۱۲ متر مربع
- اتاق فیزیوتراپی: با مساحت حداقل ۱۸ متر مربع
- اتاق کاردرمانی و آموزش فعالیت های روزمره زندگی (ADL): با مساحت حداقل ۲۰ متر مربع
- اتاق پانسمان و اقدامات پرستاری سرپایی: با مساحت حداقل ۱۲ متر مربع است و در آن اقداماتی نظیر پانسمان و تزریقات صورت می گیرد.
- واحد توانبخشی آموزشی: با مساحت حداقل ۱۲ متر مربع
- اتاق روانشناس: با مساحت حداقل ۹ متر مربع
- اتاق انتظار
- اتاق وسایل: برای وسایل پزشکی استریل و غیراستریل به جز داروها و نگهداری تجهیزات اختصاصی مورد نیاز روزانه در مرکز نظیر برانکارد، صندلی چرخدار، تجهیزات ترانسفر و سایر تجهیزاتی که ممکن است برای مدتی استفاده نشوند تدارک دیده شده است و نیز این اتاق، محلی برای نگهداری وسایل مورد استفاده در نظافت بخش می باشد.
- سرویس بهداشتی: به تعداد مورد نیاز که سرویس بهداشتی باید گنجایش ویلچر را داشته باشد.

تجهیزات و لوازم تخصصی

۹-۱- تجهیزات پزشکی و کمک توانبخشی

- تخت معاینه
- دستگاه اندازه گیری فشارخون
- گوشی پزشکی
- درجه اندازه گیری حرارت بدن
- پاراوان
- ساکشن
- کپسول اکسیژن
- ترالی اورژانس
- لوازم خدمات پرستاری
- لوازم پزشکی بهداشتی مصرف شدنی
- تشک مواج
- ویلچر
- واکر ساده و چرخدار
- انواع عصا

۹-۲- وسایل مورد نیاز فیزیوتراپی و کاردرمانی

- دستگاه اولتراسوند
- TNS
- مادون قرمز
- تحریک الکتریکی
- فریم و ضمایم
- پارالل و آینه
- چرخ شانه
- دوچرخه ثابت
- پولی و ضمائم و ست دست ورز
- انواع عصاها و واکر
- خمیردرمانی
- نردبان انگشتی
- ودج تقویت کوادریسپس
- تخت درمان کاردرمانی
- وسایل آموزش ADL و IADL
- توپ CP در اندازه های مختلف
- وسایلی جهت تحریت حس عمقی و لامسه

- وسایل جهت تقویت حرکات ظریف انگشتان
- انواع پازل
- استوانه های رنگی
- صندلی کوادری سپس
- هات پک
- وسایل تقویت اندام فوقانی